

на період до 2020 року на виконання доручення Мінагрополітики України, яка відбулася в Українському науково-дослідному інституті прогнозування та випробування техніки і технологій імені Леоніда Погорілого 11 січня 2011 року. Запропонована методика отримала схвальні відгуки науковців та фахівців, що входять до складу робочої групи, а також була прийнята за основу при виконанні подібних розрахунків вже не тільки на регіональному, а й на національному рівні.

Література.

1. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / [Кол. авторів]; Редкол. М.В. Зубець. (гол.редколегії) та ін. — К.: Аграрна наука, 2004. — 844 с.

2. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти) / [Відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук П.Т.Саблук]. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. — 259 с.

3. Музиченко А.С. Організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності в АПК / А.С. Музиченко, Л.М. Малюга // Економіка АПК. - № 11. — 2009. — С.38-43.

УДК65.011.4

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА»

**БІЛЕЦЬКА К.Ю., АСПІРАНТ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

Узагальнено підходи до визначення категорії «економічна ефективність виробництва». Запропоновано авторське трактування даної категорії.

The existing approaches to the definition of "economic efficiency" were generalize. The authorial definition of this category is proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективне функціонування національної економіки України в ринкових умовах, зокрема підприємств галузі АПК, об'єктивно обумовлює підвищення економічної ефективності виробництва, конкурентоспроможності

* Науковий керівник – Маренич Т.Г., д.е.н., професор

продукції і послуг на основі впровадження інновацій, ефективних форм господарювання й управління виробництвом, активізації підприємництва.

Ефективність аграрного виробництва визначається наявністю, станом всіх факторів виробництва: земельних та трудових ресурсів, основних виробничих і оборотних засобів. Збільшити виробництво сільськогосподарської продукції до повного задоволення потреби населення неможливо без всебічного прискорення розвитку сільського господарства, без зростання рівня економічної ефективності розвитку окремих його галузей [1].

Економічна ефективність суб'єктів господарювання, незалежно від їх організаційно-правової форми і галузі функціонування, залежить від рівня забезпеченості підприємств ресурсним потенціалом (матеріальними, трудовими, фінансовими ресурсами), їх раціональним співвідношенням та ефективним використанням у процесі господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія «ефективність» є багатозначною, тому чимало вітчизняних та зарубіжних вчених приділяють увагу саме цьому питанню. Науково обґрунтовані теоретико-методологічні аспекти сутності та шляхів підвищення економічної ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання висвітлені в наукових працях В.Г. Андрійчука [2], С.Л. Брю, К.Р. Макконнелла [3], С.С. Герасименка, А.В. Головача, С.І. Михайлова [4], П.Т. Саблука, Н.А. Сафронова [5], Г.В. Черевка [6] та інших. Незважаючи на велику кількість і різноманітність досліджень, сутність економічної ефективності господарювання в ринкових умовах, зокрема сільськогосподарських підприємств, недостатньо чітко вивчена. Зазначене свідчить про актуальність даного питання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнити визначення «економічна ефективність виробництва» та систематизувати види економічної ефективності, запропонувати авторське визначення цієї категорії.

Виклад основного матеріалу. Ефективність виробництва як економічна категорія відображає дію об'єктивних економічних законів, яка проявляється в результативності виробництва. Вона є тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва. Економічна ефективність показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень.

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва в підприємствах та об'єднаннях визначається як народногосподарська ефективність, економічна ефективність галузей і виробництва окремих продуктів, а також господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і окремих заходів. Залежно від цього використовують різні економічні показники, які повинні бути органічно взаємопов'язані і відповідати критерію ефективності. В ефективності виробництва відображується вплив комплексу взаємопов'язаних факторів, які формують її рівень і визначають тенденції розвитку. У зв'язку з цим для оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва використовують відповідний критерій і систему взаємопов'язаних показників, які відбивають вимоги економічних законів і характеризують вплив різних факторів.

В економічній енциклопедії зазначається, що ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [7].

Термін «ефективність» є похідним від терміна «ефект», який в перекладі означає виконання, результат певної причини або дії [8]. Під ефектом розуміють досягнутий результат у матеріальному, грошовому або соціальному вираженні, а під економічним ефектом розуміють результат виробництва, виробничу вартість, національний дохід, валову продукцію, зростання прибутку та зменшення витрат. Звідси «ефективність» можна трактувати як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили. Нерідко ефективність визначають як досягнення максимального ефекту за мінімального витрачання ресурсів [2].

Економічна ефективність виробництва визначається відношенням одержаних результатів до витрат за собівартістю виробництва і живої праці. Ефективність виробництва – це узагальнююча економічна категорія. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва означає одержання максимальної кількості продукції з 1 га земельної площі при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції. Ефективність сільського господарства включає не тільки співвідношення результатів і витрат виробництва, в ній відбивається також якість продукції і здатність її задовольнити певні потреби споживача. При цьому підвищення якості сільськогосподарської продукції вимагає додаткових затрат живої і уречевленої праці.

Домінуюче до цього часу уявлення про ефективність виробництва сформувалась ще в 1960-ті роки: «Економічна ефективність виробництва може бути виражена лише співвідношенням результатів виробництва і використаних ресурсів». Тоді ж А. Ноткін висунув два варіанти форми критерію економічної ефективності. При першому варіанті витрати і результат беруться в абсолютному вираженні, а при другому – витрати і результат відображають приріст величин (приріст чистого продукту і приріст отриманих матеріальних витрат на його виробництво). Американські автори розглядають ефективність як добуток сільськогосподарської продукції на одиницю матеріально-технічних ресурсів [9].

В теоретичних розробках вітчизняних економістів-аграріїв оцінка ефективності виробництва базується на показниках загально (абсолютно) економічної, технічної та інших видах ефективності, які не можуть в повній мірі відобразити суттєву характеристику категорії «ефективність виробництва», яка в свою чергу базується на досягненні поставленої мети.

К.Р. Макконнелл і С.Л. Брюззначають, що економічна ефективність є співвідношенням між витратами ресурсів і виробленими в результаті їх використання обсягів товарів чи послуг; виробництво продукту визначеної вартості за найменшої затрати ресурсів; досягнення найбільшого обсягу виробництва товару чи послуги із застосуванням ресурсів визначеної вартості[3].

На думку Михайлова С.І. ефективність виробництва як економічна категорія відображає дію об'єктивних економічних законів, які проявляються в результативності виробництва. Вона є тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва. Економічна ефективність показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень [4].

Як економічна категорія критерій ефективності відображає основну мету виробництва, суть якої полягає в нерозривній єдності кількісної і якісної оцінки. Ефективність виробництва з кількісного боку характеризується системою економічних показників, між якими повинна бути відповідальність щодо змісту і методики обчислення.

Економічна ефективність як економічна категорія відображає дію об'єктивних економічних законів, яка проявляється в результативності виробництва. Вона є тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва. Економічна ефективність

показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень.

Ефективність виробництва – це узагальнена економічна категорія, якісна характеристика якої відображається у високій результативності використання живої і уречевленої у засобах виробництва праці [10]. Ефективність виробництва відноситься до числа ключових категорій ринкової економіки, та безпосередньо пов'язана з досягненням кінцевої мети розвитку виробництва в цілому й кожного підприємства окремо [11].

Ефективність – співвідношення ефекту та витрат, що викликали його. Ефективність - відносна величина, вимірювана в частках або у відсотках, що характеризує результативність витрат. Критерій ефективності - максимізація ефекту при заданих витратах або мінімізація витрат на досягнення заданого ефекту.

Черевко Г.В. та Горбонос Ф.В. стверджують, що ефективність - це складна економічна категорія, пов'язана з цілеспрямованою, раціональною людською діяльністю. Вона відображає певні виробничі відносини, що складаються між суспільством загалом і підприємствами, а також окремими працівниками. В ефективності відображається дія об'єктивних економічних законів, розвиток продуктивних сил, характер виробничих відносин. Вона є формою вираження мети виробництва. Отже, поняття "ефективність" має зміст за наявності мети, яка повинна бути досягнута. Основну ж мету виробництва становить відача сукупних витрат, які беруть участь у процесі виробництва[6].

Краснова В.В. звертає увагу на те, що поняття «економічний ефект» і «економічна ефективність» відносяться до найважливіших категорій ринкової економіки. Ці поняття тісно взаємопов'язані [14].

Ринкова ж стихія вельми складна, і перехід до ринку обумовлює важливість розробки єдиних підходів до виміру витрат і результатів для відбору та реалізації справді ефективних рішень на всіх рівнях управління виробництвом, які перетворюють розрахунок економічної ефективності з формальної господарської процедури в життєву необхідність [5].

Для визначення ефективності виробництва найважливішими є класифікація даної категорії. Нами було розглянуто та проаналізовано класифікацію економічної ефективності [2, 6, 12, 13, 15]. Основні ознаки класифікації ефективності та її види відповідно до цих ознак узагальнено у таблиці.

Класифікація економічної ефективності за різними ознаками

Класифікаційна ознака	Ефективність
Одержаний результат (наслідки)	Економічна Соціальна Економіко-соціальна Екологічна Технологічна
Місце одержання ефекту	Локальна (комерційна) Народногосподарська
Метод розрахунку	Абсолютна Порівняльна
Ступінь збільшення ефекту	Первинна Мультиплікаційна Синергічна
За видами господарської діяльності	Ефективність виробничої, торговельної, банківської, страхової та інших видів діяльності.
Структура організації виробництва	Робочого місця Виробничого підрозділу (дільниці, цеху, виробництва) Підприємства в цілому
За рівнем об'єкта господарювання	Ефективність економіки в цілому Ефективність галузі, об'єднання підприємств, підприємства, структурного підрозділу підприємства Ефективність виробництва окремих видів продукції.
Тип економічного зростання виробництва	Екстенсивного розвитку Інтенсивного розвитку
За рівнем оцінювання	Ефективність рівня суспільства Ефективність рівня суб'єкта підприємництва
Напрямок інноваційно-інвестиційної діяльності	Науки, техніки і технології Організаційно-управлінських інновацій Інвестиційних проєктів і програм
За умовами оцінювання.	Реальна Розрахункова Умовна
За типом процесу.	Ефективність виробничих процесів (з точки зору як організаційної, так і технічної) Ефективність управління Ефективність інвестиційної, інноваційної, маркетингової, фінансової діяльності та ін.
Характер витрат	Поточних витрат Одноразових (капітальних) витрат Ефективність застосовуваних ресурсів Ефективність витрат (спожитих ресурсів).
Об'єкт оцінки	Повна (інтегральна) Часткова (окрема) Чинникова (багаточинникова)
Масштаб міжнародного співробітництва	Зовнішньоекономічної діяльності фірми Діяльності спільних підприємств і транснаціональних корпорацій

Одним із найбільш узагальнюючих показників економічної ефективності діяльності підприємства В.Г. Андрійчук [2], Г.В. Черевко [6] та інші вчені вважають рентабельність. У цьому показнику відображаються результати витрат не лише живої, а й уречевленої праці, міра використання засобів виробництва, якість реалізованої продукції, рівень організації виробництва та його управління.

В умовах ринкової економіки сільськогосподарські підприємства мають змогу самостійно визначати напрями своєї виробничо-господарської діяльності, приймати рішення щодо формування та використання виробничих ресурсів, вибору напрямів виробництва та реалізації продукції, розподілу доходу й прибутку.

Ефективність виробництва відноситься до числа ключових категорій ринкової економіки, яка безпосередньо пов'язана з досягненням кінцевої мети розвитку суспільного виробництва в цілому і кожного підприємства окремо. У найбільш загальному вигляді економічна ефективність виробництва являє собою кількісне співвідношення двох величин - результатів господарської діяльності і виробничих витрат. Сутність проблеми підвищення економічної ефективності виробництва полягає у збільшенні економічних результатів на кожен одиницю витрат у процесі використання наявних ресурсів. В умовах ринку кожне підприємство, будучи економічно самостійним товаровиробником, має право використовувати будь-які оцінки ефективності розвитку власного виробництва в рамках встановлених державою податкових відрахувань і соціальних обмежень.

Висновки. На основі проведених нами досліджень можна зробити такі висновки. Ефективність в будь-якому разі є відношення отриманих результатів до понесених витрат, тобто це ефективність понесених минулих витрат. Нами запропоновано дещо інше трактування категорії «економічна ефективність виробництва», а саме економічна ефективність виробництва - це відносна величина, яка відображає відношення отриманих результатів до понесених витрат, або співвідношення кінцевих результатів до затрачених ресурсів. Ефективність виробництва є узагальнюючою економічною категорією, через яку проявляється дія об'єктивних економічних законів і яка показує результативність виробництва.

Література.

1. Концеба С.М. Економічна ефективність виробництва продукції олійних культур у сільськогосподарських підприємствах / С.М. Концеба, О.Д. Підлубна // Економіка АПК. 2012. - №2. - С. 33-37.
2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: Підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
3. Макконнелл К.Р. Экономика. Принципы, проблемы и политика: В 2-х т. / 3. К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю / Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – Т. 2. – 399 с.
4. Михайлов С.І. Економіка аграрного виробництва: Підр. Для екон. і технол. спец. вищ. навч. закл. I-II рівнів акредитації / С.І. Михайлов, В.В. Ярова, Г.В. Заєць та ін.; за ред. С.І. Михайлова. – К.: Укр. Центр духов. культури, 2004. – 396 с.
5. Экономика предприятия: Учебник / Под ред. проф. Н.А. Сафронова. . М.: «Юристъ», 1998. . 584 с.
6. Черевко Г.В. Економіка підприємств: Навч. Посіб. / Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька, Н.Ф.Павленчик; за ред. Г.В. Черевка. – Львів: Апріорі, 2004.–384 с.
7. Економічна енциклопедія в 3х томах (Т. 2). К., вид. центр «Академія» 2000. Тернопіль. Академія народного господарства. 2000.
8. Экономический словарь агропромышленного комплекса / Сост. А.В. Крисальный; Под ред. А.А. Сторожука. – К.: Урожай, 1986. – 336 с.
9. Нечаев В. Эффективность экономического и технико-технологического потенциала в растениеводстве / В. Нечаев, К. Тюпаков, Н. Сайфетдинова// Экономика сельского хозяйства России. 2012. - № 6. - С. 70-84.
10. Пітик О.В. Маркетингова стратегія в управлінні виробництвом насіння соняшнику: монографія / О.В. Пітик, Б.Є. Грабовецький. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 156 с.
11. Економіка підприємства; Навч. посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. С.П. Кирильчук. Сімферополь, 2013. – 444 с.: іл.-укр.
12. Економіка підприємства: Підручник/ За ред. С. Ф. Покропивного. — К.: КНЕУ, — 1999.
13. Шегда А.В. Економіка підприємства: Навч. посіб. / А. В. Шегда, Е45 Т. М. Литвиненко, М. П. Нахаба та ін.; за ред. А. В. Шегди. — К.: Знання-Прес, 2001. - 335с.
14. Краснова В.В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / В.В. Краснова, І.О. Ахновська, М.В. Бандура та ін.; за заг. ред. В.В. Краснової. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 502 с.
15. Курган В.П. Економіка аграрних підприємств: Навчально-методичний посібник / В.П. Курган. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 270 с.